

Dat de iepziekte in Fryslân beheersbaar is, is mede dankzij de inzet van Stichting Iepenwacht Fryslân (SIF). De tactiek? Samenwerking tussen de Iepenwacht en groenbeheerders. De aanpak werpt daarmee niet alleen zijn vruchten af voor de iep; zo'n collectief kan ook een duit in het zakje doen bij de bestrijding van andere bomenziektes en plagen, stelt Gauke Dam, projectleider bij de SIF. Dit gebeurt al bij essentaksterfte, kastanjabloedingsziekte en in de toekomst ook bij bepaalde invasieve exoten.

Auteur: Meike Wessels

Stichting Iepenwacht Fryslân: niet alleen voor iepen

Collectieve aanpak werpt zijn vruchten af

De iep leek eind vorige eeuw uit het Nederlandse landschap te verdwijnen door de opkomst van de vrij agressieve iepziekte. Door wortelcontact tussen gezonde en zieke bomen, van boom naar boom vliegende iepenspintkevers en het verslepen van besmet en ongeschorst hout verspreidt de schimmel *Ophiostoma ulmi* zich over gezonde iepen, waarna deze verwelken. Vervolgens lijkt de herfst vroeg in te vallen. Bij keveraantasting verkleuren één of meerdere takken boven in de kroon, bij wortelcontact met een zieke buurboom verkleurt de volledige kroon van onderaf. De remedie? In ieder geval niet de iep laten staan.

Rigoureuze aanpak

Veel andere opties zijn er niet voor de iep. Eenmaal geïnfecteerd, is de boom ten dode opgeschreven. Alleen een rigoureuze aanpak helpt, stelt Iepenwacht Fryslân. De stichting onderstreept dat een iep zo snel mogelijk geroid moet worden na vaststelling van de ziekte. Op die manier is de kans op verspreiding het kleinst. De bast van de zieke boom, waaronder de iepenspintkever haar eitjes legt, moet worden verwijderd en vernietigd, en het hout versnipperd, gecomposteerd, verbrand of een jaar onder water bewaard. De Iepenwacht adviseert om deze klus te laten uitvoeren door deskundige gecertificeerde bedrijven. Wie een zieke iep aantreft in de provincie Friesland, en sinds een aantal jaar ook in de Noordoostpolder, kan daarvan melding maken bij de SIF, die vervolgens korte metten maakt met de getroffen boom. Naast de controle neemt de stichting ook de verantwoordelijkheid op zich voor de sanering, waarbij nieuwe klonen worden teruggeplant die minder vatbaar zijn voor de schimmel dan conventionele en veldiepen (zie kader).

De larven van de iepenspintkever. Foto: Gauke Dam

Broedboom

Beheersbaar

De aanpak van de SIF is redelijk bekend en leverde de provincie een beheersbare situatie op met betrekking tot iepziekte. De provincie zit al een aantal jaar op een uitval van minder dan 1 procent, terwijl dat nog 10 procent was in 2005. Nog minder uitval is onwaarschijnlijk, stelt Dam. 'We kunnen de schimmel niet uitroeien; de iepziekte zal altijd blijven bestaan.'

Beheersbaar is de ziekte wel – mits je collectief toezicht blijft houden. 'Laat je de schimmel op zijn beloop, dan wordt al ons werk van de afgelopen zestien jaar tenietgedaan en zijn we binnen drie tot vier jaar terug bij de situatie van voor 2005. Je kunt de iepziekte niet uitbannen, maar wel beheersen. Continuering van dit proces is daarom noodzakelijk.' Tweejaarlijkse controles zijn in Fryslân afdoende; in het groeiseizoen inspecteert de stichting in twee maal zes weken ruim 70.000 iepen.

'Laat je de schimmel op zijn beloop, dan wordt ons werk van zestien jaar tenietgedaan en zijn we binnen vier jaar terug bij de situatie van voor 2005'

Minder vatbare en vatbare iepen

De SIF maakt onderscheid tussen klonale en veldiepen. Klonale iepen zijn gekweekte, vaak minder vatbare soorten. Veldiepen zijn zaailingen met een hoge gevoeligheid voor iepziekte. In vijftien jaar tijd zijn zo'n 13.000 klonale iepen gesaneerd, waarvoor 13.500 minder vatbare soorten zijn teruggeplant.

De minder vatbare klonen zijn op eigen wortel gekweekt. De SIF heeft de laatste jaren met name Amerikaanse klonen geplant. Dam licht toe: 'We hebben een voorkeur voor iepen op eigen wortel. Iepen op onderstam kunnen op termijn te maken krijgen met onverenigbaarheid: de boven- en onderstam kunnen elkaar

dan niet verdragen, waardoor een potloodiep ontstaat.' Ronnie Nijboer van Boomkwekerij Noordplant legt metaforisch uit: 'Vergelijk het kweken op onderstam met een implantaat: het lichaam kan het externe object direct afstoten, maar er kan ook een aantal jaar overheen gaan. Dat geldt ook voor de iep. Kweken op onderstam kan best een tijdje goed gaan, maar het kan ook flink misgaan. Die voorbeelden zien we helaas zo nu en dan opduiken.'

Dam: 'Kweken op onderstam gebeurt helaas nog veel; daardoor is de beschikbaarheid van iepen op eigen wortel schaars.' Nijboer beaamt dat, maar ziet het tij langzaam keren: 'Ik heb het idee dat steeds meer kwekers afstappen

van kweken op onderstam. Naar mijn idee is zo'n 50 procent van de teelt inmiddels op eigen wortel.'

De SIF voert dus herplantingsprojecten uit met iepen op eigen wortel, waarbij de voorkeur uitgaat naar soorten die minder vatbaar zijn voor iepziekte. Zo kweekt Noordplant de Resistareeks: 'New Horizon', 'Rebona' en 'Fiorente'. Dit zijn Amerikaanse klonen die resistent zijn tegen iepziekte. Ook heeft de SIF regelmatig samengewerkt met Boot & Dart uit Zundert. De SIF organiseert de inkoop van bomen via een aanbesteding.

Dit soort zaken worden een groter probleem. Dat willen we tijdig het hoofd bieden'

Breed draagvlak

Het principe van controleren, bestrijden en voorkomen is volgens Dam makkelijk te kopiëren naar andere provincies, mits er één lijn wordt getrokken door zowel de provincie als beheerders. 'Er moet sprake zijn van een breed draagvlak in de provincie, en dus bij een meerderheid van alle gemeenten. Anders is het dweilen met de kraan open', stelt Dam. Daaraan is een aantal voorwaarden verbonden: beleid, beheer en kosten moeten uniform zijn. 'Een collectieve aanpak verdient zich snel terug; daarmee kan de iepziekte binnen enkele jaren beheersbaar worden gemaakt en de toekomst van de iep als soort worden gewaarborgd.'

Noordoostpolder

Dam: 'Een mooi voorbeeld van deze aanpak is de Noordoostpolder. Deze gemeente wilde de iepziekte bestrijden en de iep als soort behouden. Er zijn hoofdzakelijk problemen met de ziektedruk in het buitengebied. Dat heeft te maken met aangrenzende gemeentes die een ander beleid voeren of grondbeheerders die zieke iepen laten staan. Dan is het lastig om de ziekte onder controle te krijgen. Dat geldt overigens overal; de iepziekte is grensoverschrijdend. In de Noordoostpolder begint het effect van de werkzaamheden van de Iepenwacht nu zichtbaar te worden.'

Loslaten

Dam krijgt regelmatig vragen uit het land om zijn

kennis te delen, want de iepziekte is niet alleen een Fries probleem, maar van heel Nederland. Zo nu en dan wordt hij uitgenodigd om een presentatie te geven, maar het opzetten van nieuwe collectieven blijft tot op heden uit. Een gemis, meent Dam. 'Want het functioneren van een collectief heeft zijn waarde inmiddels wel aangetoond. Dat het dan toch niet van de grond komt, komt waarschijnlijk door de angst om het werk uit handen te geven.'

'Toen we net begonnen waren met de Iepenwacht, vonden veel gemeenteambtenaren het spannend dat wij het iepenbeheer in de gemeente overnamen. De ambtenaren moesten het los kunnen laten. In Fryslân en de Noordoostpolder is echter een prima samenwerking ontstaan tussen alle deelnemende organisaties. Er is met regelmaat formeel en informeel contact over zaken die spelen in het werkgebied. Daarnaast organiseert de SIF ook kennisdagen, waarop een breed scala aan onderwerpen wordt besproken.'

Kracht van collectief

De Iepenwacht is zestien jaar geleden in het leven geroepen om de iepziekte een halt toe te roepen. Op basis van het tot dusver geboekte succes sluit Dam niet uit dat de stichting meer kan betekenen voor haar deelnemers. Dit gebeurt al bij de essentaksterfte, kastanjebloedingsziekte en invasieve exoten – althans, voor laatstgenoemde loopt nu een onderzoeks-

traject. 'Als collectief kunnen we veel voor elkaar krijgen. Je ziet daarin dat onze activiteiten worden verbreed: naar ETS en andere boomziekten, maar ook plagen waarvan wij denken dat we ze kunnen bestrijden. Dit soort zaken worden een groter probleem in de toekomst. Die problematiek willen we tijdig het hoofd bieden. We zijn ervan overtuigd dat zoiets lukt als collectief.'

Zo werkt de Iepenwacht in het project Bomen in het Waddenlandschap samen met de \$Groninger Bomenwacht\$G aan de herplant van karakteristieke bomen aan de Friese en Groninger Waddenkust. In deze regio heeft de essentaksterfte hevig toegeslagen. Daarom wordt in dit Waddenfondsproject de aandacht gelegd op meer diversiteit, minder kwetsbaarheid voor ziektes en versterking van de lokale identiteit.

Naast de orde van de dag wordt nu aan de koffietafel bij Iepenwacht Fryslân ook gesproken over de vraag: houden we onze naam of maken we er iets anders van? 'Willen we de huidige benaming houden of voegen we er iets aan toe? Waarschijnlijk wordt het dat laatste. We zijn erover aan het nadenken', aldus Dam.

BE SOCIAL
Scan, lees & deel!

